

GERGELY JENŐ

**A keresztény szakszervezeti mozgalom létrejötte
és nemzetközi kapcsolatainak
kialakulása az I. világháború előtt**

A populáris keresztény tömegszervezkedés létrehozásának lehetősége és szükségessége a katolikus egyház felső vezetésének szintjén XIII. Leó pápaságának idején (1878–1903) tudatosult.¹ Ezt a lehetőséget és igényt fogalmazta meg a pápa az 1891-ben kiadott *Rerum novarum* kezdetű szociális enciklikájában is, itt a munkásság közötti szervezkedésre fordítva a figyelmet.² A pápai állásfoglalás a fejlett nyugat-európai kapitalista országok viszonyait vette alapul, mert ekkor még csak itt jött létre a burzsoázia részéről is az igény egy retrógrád jellegű, szocialistaellenes tömegmozgalom támogatására, pontosabban a „szociális kérdés” biztosító szelepének a megnyitására.

A *Rerum novarum* enciklika nyomán bontakozott ki a heterogén, de főleg a tradicionális helyzetükben megingott rétegekből verbuválódó keresztény szociális mozgalom Európa egyes országaiban. A *Rerum novarum* ösztönözte olyan keresztény politikai pártok alakítását is, amelyek nem álltak szemben a polgári társadalommal, hanem annak elfogadhatóbbá tételén munkálkodtak, azaz, a polgári társadalom alapjairól fordultak szembe a szocializmussal. Az imperialista szakaszába lépő tőkés társadalomban több tényező is segítette a katolikus megújulásnak, ébredésnek vagy reneszánsznak nevezett ellentámadást. Ilyen tényező volt mindenekelőtt a liberalizmus válsága, a mindenhatónak hitt tudományok korlátainak nyilvánvalóvá válása. A racionalizmusra, a mechanikus materializmusra reakcióként jelentkezett az irracionálizmus, a miszticizmus. Végző soron a polgárság reakcióssá válása, az új feltörekvő osztály, a munkásosztály és forradalmi világnézetének erősödése voltak az objektív alapjai annak „a társadalmi, tudati és érzelmi komplexumnak, amely lehetővé tette a katolikus egyház számottevő erősödését a fejlett tőkés országokban. Ez a befolyás nem a hitélet elmélyülésében, . . . hanem a társadalmi szervezkedésekben jelentkezett.”³

A keresztény szakszervezeti mozgalom megindulása

A *Rerum novarum* enciklika nyomán 1894-ben a németországi *Dortmundban* alakult meg az első keresztény szociális irányú szakszervezet a bányamunkások között. A keresztény szakszervezeti mozgalom Westfáliában és a Rajnavidéken bontakozott ki. A

¹ *René Fülöp–Miller: Leo XIII. und unsere Zeit. Zürich–Leipzig 1935.*

² *Politikai és szociális enciklikák XIX–XX. század. Szerk. Zsigmond László. ELTE Bp. 1970. I. köt. 169–210. old.*

³ *Dersi Tamás: A századvég katolikus sajtója. Bp. 1973. 10. old.*

hasonló típusú szervezkedés a század utolsó éveiben indult meg Hollandiában, Belgiumban és Svájcban is. Egyelőre azonban a gyakorlati mozgalomban is inkább az elméleti-ideológiai tevékenységen volt a hangsúly. A német keresztény szakszervezetek első országos kongresszusukat 1899-ben tartották Mainzban, amelyen már 33 országos szakmai szervezet 56 400 taggal képviseltette magát. A kongresszus interkonfesszionálisnak és politikai téren „semlegesnek” vallotta magát. Célul a munkásosztály és egyéb alkalmazotti rétegek gazdasági, szociális, erkölcsi és szellemi emelését tűzték ki. A munka és tőke egymásrautaltságának hangsúlyozása mellett (Mainzer Plattform, 5. pont) e célok elérésének eszközeiként a munkásvédelmi törvényeket, az önségélyt és a kollektív munkaszerződéseket jelölték meg. 1900-ban Frankfurtban a II. kongresszuson alakult meg a *Gesamtverband der Christlichen Gewerkschaften Deutschlands*. 1903 elején egy főtítkárságot létesítettek, élén Adam Stegerwald főtítkárral. A főtítkárság székhelye Köln lett.⁴

Már korán vita tárgyát képezte a keresztény szakszervezeti mozgalomban, hogy nemzeti jellegűnek tekintsek-e magukat, vagy legyenek „semlegesek”, illetve számukra is szükséges-e a nemzetközi összefogás, vagy elégséges az egyes nemzeti keretekben való tevékenység? A keresztény szakszervezetek nemzetközi összefogásának eszméje a katolicizmus egyetemességéből adódott. Ahogy a katolikus egyházban összeegyeztették a nemzeti egyház jellegét a világegyház részeként való létezéssel, hasonlóképpen a keresztény szakszervezetek is úgy tekintették magukat nemzeti jellegűnek, hogy egy általánosabb, nemzetek feletti, „supranacionális” egység részének is érezték magukat.

A nemzetközi összefogás gyakorlati megvalósítása nem az egyes országok keresztény szakszervezeti központjainak kapcsolatfelvételével indult meg. Ennek oka az, hogy Németország kivételével a mozgalom még kezdeti stádiumban volt, az egyes országokban még nem érte el az országos szövetségbe való tömörülés fokát. Így a nemzetközi kapcsolatok keresése az egyes szakmai szervezetekre hárult. Nyilvánvaló, hogy először azokban a szakmákban jutottak el a nemzetközi kapcsolatokig, amelyekben leginkább előrehaladt a szervezkedés. Az első gyakorlati lépéseket a *keresztény textilmunkás szervezetek* tették meg. 1898-ban a belga keresztény textilmunkások a hollandiai Enscheedebe látogattak, 1899 szeptemberében a holland küldöttség pedig részt vett a belgák kongresszusán. A szorosabb összefogás kezdeményezése a hollandoktól indult ki: 1900. július 29-ére *Aachenbe* hívták össze az első keresztény textilmunkás konferenciát. A meghívókat a holland „Unitas” szövetség titkára, Theodor Huysing (Enscheede) küldte szét. A meghívásnak a belga és a német rokonszervezetek tettek eleget. Az itt elfogadott határozat kimondta, hogy a három textiles szervezet valamennyi fontos szakmai kérdéstről, főleg pedig a sztrájkokról és bérkérdésekről kölcsönösen tájékoztatja egymást, továbbá évente egyszer közös tanácskozást tartanak. Az 1901. szeptember 9–10-én Düsseldorfban tartott tanácskozásukon már egy kartell-szerződést kötött egymással a holland Unitas, a Fédération de Chrétien Ouvriers du Textile de la Belgique és a Zentralverband Christlicher Textilarbeiter Deutschlands. „A szerződés szabályozta a kartellre lépett szövetségek egyikéből a másikba való átlépésnél a teljes jogú tagság megőrzését, sztrájk és kizárás esetén a kölcsönös támogatást és egy nemzetközi titkárság felállítását.”⁵ Ennek a *nem-*

⁴ A német keresztény szakszervezeti mozgalomra ld. *Alfons Faulhaber: Die christliche Gewerkschaftsbewegung*. Nürnberg 1913.; *25 Jahre christliche Gewerkschaftsbewegung 1899–1924*. Berlin. 1924

⁵ *Franz Hemala: Geschichte der Gewerkschaften*. Wien 1922. 153. old.

zetközi titkárságnak a felállításától számíthatjuk a keresztény szakszervezetek nemzetközi kapcsolatainak intézményes megvalósulását.

A keresztény textiles szakszervezetek kezdetben akcióegységre léptek a szocialisták által vezetett szakmai szervezetekkel. Ennek tudható be, hogy az 1902-ben Zürichben tartott 5. nemzetközi textilmunkás kongresszusra a keresztények is meghívást kaptak. A holland, a német, az osztrák és a svájci küldöttek meg is jelentek. A svájci szocialista szervezet vezetője – aki egyben a kongresszus elnöke volt és inkább liberális, semmint szociáldemokrata nézeteket vallott – rámutatott, hogy a szakszervezetekben minden vallásos meggyőződést tiszteletben tartanak, és soha nem szabad megsérteni őket. Ez a tolerancia, amely a szélsőséges reformizmusból adódott, nem volt jellemző a kongresszus egészére. Elsősorban a német szocialista textilmunkások küldöttei támadták őket, mert szerintük a keresztény szervezeteket a papok és a munkaadók hozták létre és tartják fenn, s követelték, hogy a szocialista nemzetközi szervezeteknek csak a tisztán munkásérdekeket képviselő szakszervezetek lehessenek tagjai. A kongresszus által az ügy kivizsgálására kiküldött bizottság 4:3 arányban a keresztény szervezetek részvétele ellen foglalt állást. Végül is a küldöttek többsége olyan határozatot fogadott el, hogy a kongresszuson csak azok a szervezetek vehetnek részt, amelyek az osztályharc alapján állnak.⁶

A keresztény textilmunkás szakszervezetek külön kongresszusukat Genfben tartották meg. A kongresszus megerősítette az 1901-es kártellszerződést, amelyhez most az osztrák és svájci textilmunkás szervezetek is csatlakoztak. Ezen a kongresszuson alakították meg végleges formában az *Internationale Vereinigung Christlicher Textilarbeiter-Organisationen*-t, a keresztény textilmunkás szervezetek nemzetközi egyesülését. Az új internacionálé célja a keresztény szakszervezeti gondolat propagálása, a gyakorlati szervezési munka támogatása, a kollektív munkaszerződések, a törvényes munkásvédelem, a munkásbiztosítás ügyének előmozdítása volt. A szakinternacionálé székhelye a hollandiai Enscheede lett. A szervezet elnökévé a német E. M. Schiffer, titkárává a holland Th. Huysingot, pénztárosává a belga R. Debruyne-t választották.

A genfi tanácskozáson két új mozzanat is figyelmet érdemel. Egyrészt itt merült fel először az a gondolat, hogy valamennyi szakma keresztény szervezetének képviselőit hívják össze nemzetközi tanácskozássra. Másrészt pedig itt vett a nemzetközi keresztény szakmai szervezkedés szocialistaellenes fordulatot: a textiles internacionálé létrehozása nemcsak a munkások érdekvédelmi szervezete, hanem az egységbontást demonstrálva a nemzetközi textilmunkás szövetség elleni „védelmi szövetség” is volt. A nemzetközi szövetség elnöke, Schiffer „valamennyi ország és szakma keresztény munkásainak nemzetközi kongresszusát hozta javaslatba. A vörös internacionáléval szemben a keresztény munkásoknak is egy erős nemzetközi egyesületet kellene alakítaniok.”⁷ Az első lépéseknél egyértelműen meghatározták egy eljövendő keresztény szakszervezeti internacionálé stratégiai szerepét: a „vörös”, azaz a szociáldemokrata, marxista *szocialista munkásmozgalommal szembeni, ellen-szervezkedés funkcióját betöltő* keresztény, az osztályegyüttműködés alapján álló nemzetközi szervezet létrehozása volt a cél.

A textilmunkás „internacionálé” kezdeményezését a legerősebb nemzeti szervezet, a német keresztény szakszervezeti központ vette pártfogásába. A *Gesamtverband der*

⁶ Die christlichen Gewerkschaften in Österreich. Wien 1975. 213. old.

⁷ F. Hemala: id. mű, 154. old.

Christlichen Gewerkschaften Deutschlands elnöksége az 1904. július 17–20. között Essenben tartott 5. kongresszusukon egy határozatot fogadott el, miszerint szükségesnek tartják a nemzetközi keresztény szakszervezeti kongresszus összehívását egy nemzetközi szövetség megalakítása céljából. A kongresszus megbízta az elnökséget, hogy a szükséges előmunkálatokat végezze el.⁸

A textilmunkás mozgalom szervezettségénél fogva hivatott volt arra, hogy a többi szakma szervezeteit éppúgy, mint az egyes országos szakszervezeti centrumokat a nemzetközi összefogás terén előrevigye. A német szakszervezet elnöksége levélben megkereste valamennyi általa ismert keresztény szervezet vezetőségét, és javasolta, hogy a nemzetközi konferenciát Zürichben, 1908. augusztus 2–5. között tartsák meg, a textiles szakinternacionálé soron levő kongresszusának keretében.

A textilmunkás szervezetek mellett a *keresztény famunkások szervezetei* között jöttek létre kapcsolatok az 1900-as években. 1907. szeptemberben a német, az osztrák és a svájci keresztény famunkás szakszervezetek 6 §-ból álló szerződést kötöttek egymással, amely lehetővé tette, hogy a három ország között vándorló famunkások egyenlő tagjai azon ország szervezetének, amelyben munkát vállalnak, s ugyanazokat a jogokat élvezik, mint a hazaiak.⁹

Milyen szervezeti erőt képviseltek a keresztény szakszervezetek a zürichi első nemzetközi találkozó előestéjén? Az osztrák keresztény szakszervezetek központi közlönye kimutatása szerint 1908-ban a következő kép alakult ki:¹⁰

Ország	Helyi csoport	Taglétszám
Németország	3772	352 467
Ausztria	760	61 767
Belgium	256	32 967
Hollandia (ker.)	35	4 258
Hollandia (kath.)	355	14 063
Svájc	152	12 060
Itália (textiles)	200	10 000
Orosz (lengyel, Lódz)	?	2 000
Összesen	5530	489 582

A kimutatás egyértelműen demonstrálja a német szervezetek számszerű túlsúlyát, a mozgalomban letöltött hegemon szerepét.

⁸ *August Erdmann*: Die christlichen Gewerkschaften insbesondere ihr Verhältnis zur Zentrum und Kirche. Stuttgart 1914. 199. old.

⁹ Der Christliche Gewerkschaften, 1907. október 11. Der internationale Gegenseitigkeitsvertrag der christlichen Holzarbeiterorganisationen, 2. old.

¹⁰ Uo., 1908. május 28. Eine christliche Internationale. 1. old.

A keresztény szakszervezeti vezetők zürichi konferenciája
(1908. augusztus 2–5.)

Az 1900-as évek derekán a keresztény szakszervezeti mozgalom fejlődése meggyorsult, s átlépte az egyes országhatárokat. Nem utolsósorban a II. Internacionálé impozáns kongresszusai, továbbá a szociáldemokrata befolyás alatt álló szakszervezeti mozgalom nemzetközi összefogásának sikerei is hozzájárultak a keresztény szakszervezetek első nemzetközi találkozásának a létrejöttéhez. A zürichi konferencia célja egy keresztény szakszervezeti internacionálé alakítása volt. Ezt a célkitűzést a németek mellett elsősorban az osztrák és svájci szakszervezeti vezetők támogatták. A szervezeti összefogó lépések megtételéhez azonban először a keresztény szakszervezeti mozgalom *alapelveit* kellett tisztázni. Így a konferencia referátumai és vitái is e körül a kérdés körül forogtak.¹¹

A zürichi konferenciának négy napirendi pontja volt: 1. Jelentés a keresztény szakszervezeti helyzetről az egyes országokban (beterjesztik az egyes országos centrumok vezetői); 2. A keresztény szakszervezetek lényege és jelenlegi feladataik (Referátum: J. Giesberts, Mönchengladbach, Németország); 3. A nemzetközi kapcsolatok szükségessége és célszerűsége, egy nemzetközi titkárság alapítása (Referátum: R. Debruyne, Gent, Belgium; korreferátum E. M. Schiffer, Düsseldorf, Németország); 4. A keresztény szakszervezetek szervezeti feladatai a határterületeken (Referátum: F. Spalowsky, Wien, Ausztria; korreferátum: H. Vogelsang, Essen, Németország). A konferencia elnökévé Schiffert, a német szakszervezetek elnökét, a textiles szakmai internacionálé vezetőjét választották. (Az elnökség 8 tagjából 4 a textiles szakszervezetek küldöttje volt.) A konferencián Németország 30, Svájc 14, Ausztria 9, Belgium 7, Hollandia 6, Svédország 2, Oroszország 1 és Itália 1 küldöttel képviseltette magát.

A konferencia első mozzanata az volt, hogy az egyes országok delegációinak vezetői beszámoltak a saját országuk keresztény szakszervezeti mozgalmának fejlődéséről és adott állapotáról. Milyen kép rajzolódik ki a keresztény szakszervezeti mozgalomról a konferenciának tett jelentések tükrében?

Stegerwald (Köln) beszámolójából kitűnik, hogy a legerősebb szakszervezeti mozgalom Németországban van. A keresztény szakszervezetek 1903-as frankfurti kongresszusán Giesberts úgy nyilatkozott, hogy nem harcolnak a szocialista szakszervezetek és a szociáldemokrata párt ellen. Ezekben az években alkalmanként létre is jött az együttműködés a kétféle szakszervezeti irányzat között, főleg a Ruhr-vidéken, ahol egyes bányászstrájkokban akcióegységre léptek. Az 1906-os, bresloui VI. kongresszuson azonban irányváltoztatás történt: a keresztény szakszervezetek nemzeti alapra helyezkedtek, és megindították a harcot a szociáldemokraták ellen. Itt Schiffer központi elnök beszédében bejelentette, hogy a keresztény szakszervezetek nemzetiek, vallásosak, és támogatják az államot. Stegerwald főtitkár harcot hirdetett mind a szociáldemokraták, mind a liberális polgári pártok ellen. Stegerwald beszámolója szerint Németország szakszervezeti erőviszonyai a következőképpen alakultak:

¹¹ A továbbiakra l. Bericht über die Verhandlungen der ersten internationalen Konferenz christl. Gewerkschaftsführer. Köln 1908.; Jules Verstraelen: Die internationale christliche Arbeiterbewegung. In: Katholische Arbeiterbewegung in Westeuropa 1789–1939. Hrg. Hermann Schöll. Bonn 1966. 419–422. old.

1. Szociáldemokrata szakszervezetek taglétszáma: 1 900 000
2. Hirsch–Duncker-féle szakszervezetek taglétszáma: 100 000
3. Keresztény szakszervezetek taglétszáma: 264 514

A Gesamtverband der Christlichen Gewerkschaften Deutschlandhoz a 25 országos keresztény szakmai szervezetből csak 20 tartozott. A különálló 5 alkalmazotti szakszervezet taglétszáma megközelítőleg 100 000 körül mozgott. A keresztény szakszervezeti központ évi bevétele 4 516 000 márka volt, ami tekintélyes összegnek számított.

Az osztrák küldöttséget F. Spalowsky (Wien) vezette. Ausztriában a keresztény szakmai szervezkedés 1904-ben indult meg. Az osztrák mozgalom közvetlenül a birodalmi német mintájára és német irányítással alakult. Az országos szervezkedés centralizálása a monarchia többnemzetiségű volta következtében nehézségekbe ütközött. A beszámoló szerint a 31 országos szakmai szövetség 641 helyi csoportjában kb. 58 000 tag volt, ebből a legerősebb a német–osztrák szervezet 35 610 taggal. A monarchiabeli cseh keresztény szakszervezeteknek mintegy 21 000, a szlovén szervezeteknek pedig 2000 tagjuk volt. A szakszervezetek 8 német nyelvű és 1 lengyel szakmai lapot adtak ki, és 12 függetlenített alkalmazottjuk volt. Évi bevételük 230 000 koronát tett ki. (Az osztrák keresztény szakszervezetek központi szövetsége csak 1909-ben alakult meg, de természetesen nem foglalta magába a magyar királyság területén levő szakszervezeteket.) Az osztrák keresztény szervezkedés még nem alakult ki. A meglévő szervezetek átmentet képeztek a konfesszionális munkásegységek és a keresztény szakszervezetek között. Mivel Ausztria vallásilag inkább katolikus volt, így szoros kapcsolat alakulhatott ki a szakszervezetek és a vallásos egyesületek között. A felekezeti munkásegységek és az interkonfesszionális szakszervezetek vitája, bár nem olyan élességgel és jelentőséggel, mint Németországban, itt is jelentkezett. A tirolai szervezetek vezetői tiszta katolikus, konfesszionális szervezkedést szorgalmaztak. A többség azonban ennek ellenállt. Spalowsky szerint az osztrák keresztény szakszervezetek interkonfesszionálisak és politikailag semlegesek. A politikai semlegesség azt jelentette, hogy nem közvetlenül álltak a katolikus (Keresztényszociális Párt) vagy más polgári pártok befolyása alatt. A semlegesség nevében azonban harcot folytattak a szocialista munkásmozgalommal. A konferencián egyik jelentés sem hangsúlyozta annyira a „szociáldemokrata terrorizmus” elleni harc fontosságát, mint az osztrákoké.

A konferencia vendéglátói, a svájci keresztény szervezetek hagyományai a katolikus szociális konferenciákra nyúltak vissza. Zürichben több alkalommal is tartottak nemzetközi katolikus szociális kongresszusokat. A svájci szervezkedés példája is a birodalmi német volt, és elsősorban a német nyelvű kantonokban bontakozott ki. A szervezkedést a kantonok közötti vallási, nemzeti és gazdasági különbségek hátráltatták. A kilenc szakmai szövetséget, amelyek közül a legerősebb a textiles, a Christlich-sozialer Gewerkschaftsbund der Schweiz fogta össze. Taglétszáma 11 357 fő, évi bevétele 18 683 frank volt. A szövetség heti közlönye a Der Gewerkschaftler.

A holland küldöttség vezetője, Huysing beszámolója szerint a holland munkásmozgalom a következő irányzatokra tagolódott: anarcho-szindikalisták, szabadszervezetek (szocialisták), kikötőmunkások (szabadszervezet), evangélikus konfesszionális, katolikus konfesszionális, végül keresztény interkonfesszionális munkásszervezetek. 1907-ben a katolikus szakszervezeteknek 266 helyi csoportban 12 077, az evangélikus szakszer-

zeteknek 85 helyi csoportban 1986, és a keresztény szakszervezeteknek 35 helyi csoportjában 4258 tagjuk volt. A zürichi konferencián azonban csak az interkonfesszionális keresztény szakszervezetek képviseltették magukat hivatalosan. A keresztény szakszervezeteknek a textilmunkások között volt legerősebb befolyása, de megkezdték a munkát a fémmunkások és bányászok között is. Az erősebb katolikus konfesszionális szervezet ellentétben állt a keresztényekkel, s a vitát súlyosbította, hogy a holland püspöki kar tilalma is hátráltatta a keresztény (interkonfesszionális) jellegű szervezkedést.

A belga keresztény szociális munkásszervezkedés 1904-ben vett nagyobb lendületet. A szervezhető munkások száma kb. 800 000, ebből 140 000 szociáldemokrata volt. A „semleges” és a liberális szakmai szervezetek befolyása viszonylag gyenge. A belga keresztény szakszervezetek interkonfesszionálisak, és 1908-ban hozták létre ideiglenes országos szövetségüket. (A vallásköziség hangsúlyozása mellett azonban főleg katolikusokat tömörített.) 1908-ban a központhoz 20 szövetség tartozott, 390 szekcióval, illetve helyi csoporttal, összesen 30 664 taggal. (Voltak olyan keresztény szakszervezetek, amelyek nem csatlakoztak az országos központhoz. Ezekkel együtt a taglétszám kb. 50 000.) A keresztény szakszervezeteknek 1 heti, 4 havonta kétszer, és 9 havonta egyszer megjelenő lapjuk volt. A szakszervezetek 24 alkalmazottal rendelkeztek. 1904-től a taglétszám növekedése évi 40%-os. A belga keresztény szakszervezetek nem a német példa szerint épültek ki. A mozgalom itt nem centralizált, hanem szakmánként, a korábban kialakult betegségyező pénztári hálózatra épült fel.

A konferencián részt vevő többi országban a keresztény szakszervezeti mozgalom még a legkezdetibb lépéseknél tartott. Itáliában a szervezkedés a textilmunkások között indult meg, Milánó központtal. A 22 tagszervezetben 3765 tagot számlált. Az Oroszországhoz tartozó lengyel királyság területén a katolikus lengyelek között a Keresztény Demokrácia elnevezésű mozgalomnak kb. 50 000 tagja volt, legerősebb Varsóban és Lódzban, de ez nem tekinthető szakszervezeti mozgalomnak. A konferencián az oroszországi lengyel területeken élő német evangélikus textilmunkások szakszervezete képviseltette magát, amely Lódz központtal kb. 2000 tagot számlált. Svédországban 1899-ben alakították meg a Svéd Munkásszövetséget. A szervezet protestáns felekezetű munkásokat tömörített, de nem vallotta magát konfesszionális jellegűnek. A titkár jelentése szerint a svédországi keresztény szakszervezkedés példája az angol trade-unionsok voltak. Szemben a többi ország keresztény szervezeteivel, a svédek együttműködtek a szocialista szakszervezetekkel. A szocialisták mellett jó kapcsolataik voltak a Hirsch-Duncker-féle szakszervezetekkel is. Ezért a svédek csak „megfigyelőként” vettek részt a konferencián, és később nem is vállaltak részt a keresztény szervezetek nemzetközi együttműködésben. A Svéd Munkásszövetségnek 1908-ban 7 körzetben 178 helyi csoportja volt 12 350 taggal.

A küldöttek összesen mintegy 400 000 tagot képviseltek. Az adatokból kitűnik, hogy a német mozgalom messze a legerősebb volt. A többi országban a szervezkedés még kezdeti stádiumában tartott.¹² A zürichi konferenciát nemcsak kezdeményezte a Stegerwald irányította német mozgalom, hanem a konferencia menetét is ez szabta meg. A találkozó költségeit és a felállítandó titkárság költségeinek zömét is ők vállalták.

¹²Ld. *H. Scholl*: id. mű megfelelő fejezeteit.

A zürichi konferencia tudatosította a keresztény munkásmozgalom vezetőiben a szervezettség értékeit. A kongresszus nem a nyilvánosságnak szólt, s nem is az volt a célja, hogy befolyást gyakoroljon egyik vagy másik kérdés megoldására, hanem „sokkal inkább a keresztény szakszervezetek belső ügyeinek a megtárgyalása. Egy alapos előadás nyomán lehetőséget adtak a véleménycserére arról, hogyan képzelik el az egyes országokban a keresztény szakszervezetek jellegét, milyen célokat tűztek maguk elé, s milyen eszközökkel valósítják meg ezeket”.¹³

A konferencia fő napirendi kérdéséről Johannes Giesberts, a német keresztény szakszervezetek münchengladbachi központjának küldötte tartott referátumot „Wesen und Aufgabe der christlichen Gewerkschaften in der Gegenwart” (A keresztény szakszervezetek lényege és feladatai napjainkban) címmel. Giesberts abból a tényből indult ki, hogy a különféle országokban a keresztény munkások helyzete végső soron azonos. Ezért nemzetközi összefogással is harcolni kell a velük szemben álló munkaadói érdekeltségekkel a szociális feladatok teljesítéséért, a megfelelő bér- és munkafeltételekért, a szükséges reformokért. Követeljük a munkásság egyenjogúsítását a munkaszerződésekből, a munka nagyobb értékelését a közéletben és a társadalmi életben. Harcot hirdetett a polgári köröknek a keresztény szakszervezeti mozgalommal szembeni előítéletei és a keresztény munkásoknak a szervezkedés iránti közömbössége ellen. Giesberts ugyanakkor hadat üzent a szociáldemokráciának is, amely szerinte valamennyi országban fanatikusan támad a keresztény munkásszervezetek és azok világnézete ellen. Giesberts síkra szállt a politikai pártoktól és az egyházaktól független keresztény szakszervezeti mozgalom mellett. Amikor a keresztény szakszervezeti mozgalom függetlenségét hangsúlyozta, nemcsak a pártpolitikai semlegességet emelte ki, hanem elsősorban az interkonfesszionizmus mellett sorakoztatott fel érveket. Abból indult ki, hogy a keresztény szakszervezeteknek éppúgy és csakis szakszervezeteknek kell lenni, mint a szabad szakszervezeteknek. A szakszervezet mint olyan, a gazdasági-szociális érdekvédelmi harc eszköze. Határozottan elítélte a „berlini irányzatot”, a katolikus munkásegyleteken belül működő munkásszakosztályok (Fachabteilung) irányvonalát, amely a porosz püspökök gyámkodása alatt akadályozta a munkások érdekeinek védelmét, és többek között kategorikusan megtiltotta a katolikus munkások sztrájkban való részvételét. Tiltakozott azellen, hogy a szakszervezetet felekezeti szervezetnek, valamiféle egyháztól függő, karitatív egyletnek tekintsék. Merész kijelentésnek tűnt, hogy a keresztény szakszervezet olyan független munkásszervezet, amely semmiféle egyházi közösségtől sem függ, hisz semmiféle egyházi közösség (pl. egyházközség) sem vállalhat – éppen jellegéből adódóan – felelősséget és azonosságot a munkások érdekharcaival.¹⁴ Giesberts felismerte és ki is mondta a kardinális problémát: ahhoz, hogy a keresztény szakszervezetek tényleges munkásmozgalommá tudjanak válni, szakítaniuk kell az egyházi gyámkodással. Giesberts a tőke hatalmának ellensúlyozására a keresztény munkások szervezett hatalmát tartotta alkalmasnak. Tisztán szakszervezeti, s nem egyházi vagy vallásérvölcsi feladatuk: az igazságos munkafeltételekért való küzdelem, ha lehet, békés eszközökkel. De a keresztény szakszervezetek a munkaadók ellenállásának a leküzdésére a sztrájkot is igénybe vehetik. Ugyanakkor

¹³ Der Christliche Gewerkschafter, 1922. június. *Gustav Blenk*: Geschichte der christlichen Gewerkschaftsinternationale. 42. old.

¹⁴ A referátumot közli Bericht. . . id. mű, 24–60. old.

Giesberts leszögezte, hogy az osztályharc szocialista elméletét elvetik, és lehetőleg békés megegyezésre törekednek. Céljuk nem a társadalom felforgatása, hanem annak újjászervezése, megjavítása.

A küldöttek számára is sok új és merész gondolatot tartalmazó referátum teljes egészében a németországi keresztény szakszervezetek („kölni irányzat”) álláspontját képviselte, amely közlelről sem volt elfogadott nemzetközi viszonylatban. A referátumot követő vita során elsősorban a konfesszionális – interkonfesszionális jelleg került közép-pontba. A vitában a német küldöttek határozottan ragaszkodtak az interkonfesszionális-mushoz. A német, katolikus munkásegyleteketben (Arbeitervereine) működő szakosztályok (Fachabteilung) képviselői meg sem jelentek a tanácskozásokon, így eleve kizárták magukat az alakuló nemzetközi összefogásból. Azonban a német szakszervezeti vezetők döntő túlsúlya sem tudta megakadályozni az ellenvélemények felszínre kerülését. Az ellenvéleményt a holland küldöttség képviselte a leghatározottabban. Giesbertsszel szemben kifejtették, hogy pl. Hollandiában a katolikus (konfesszionális) szakszervezetek is vezetnek sztrájkokat, bérharcokat, quasi a konfesszionális jelleg nem akadály a érdekvédelmi tevékenységnek. A holland katolikus és protestáns szakszervezetek továbbra is ragaszkodtak konfesszionális jellegükhöz. Ennek katolikus részről az volt a fő oka, hogy a holland püspöki kar kategorikusan megtiltotta nekik az interkonfesszionális szakszervezetek alakítását vagy azokba való belépést.

A kibontakozó vitában elsősorban a németek ütöttek meg radikális hangot a szervezetek önállósága mellett. Schiffer pl. egyenesen a katolikus egyház felső vezetésének adresszálta figyelemztetését: „Sok katolikus van ebben a teremben – én is egy vagyok közülük –, de lelki főpásztoraink, nevezetesen püspök uraink iránti teljes tisztelet és hódolat mellett, mégis azt mondom: Főtisztelendő püspök urak, eddig és ne tovább! (Élénk éljen!) Az önök joga és kötelessége, hogy nekünk az egyházi és vallási dolgokban utat mutassanak, de ahol tisztán gazdasági dolgokról van szó, a püspöknek nincs joga, hogy hatalmi szóval éljen. (Helyeslés.) És a holland püspök urak ráadásul még elkövezték – nyíltan kimondom – azt az igazságtalanságot, hogy csak a munkásoknak akarják megtiltani a belépést az interkonfesszionális egyesületekbe. Semmit sem hallottunk arról, hogy a gyárosokat, a parasztokat, a kézműveseket hasonló korlátozással sújtották, csak a munkásokat, a szegény munkásokat volt bátorságuk!”¹⁵ Schiffer kijelentései önmagukban is bűnnek számítottak az egyház szemében, de ha végiggondoljuk a dolgot, itt tulajdonképpen az történt, ami a keresztény munkásmozgalom immanens válságoka volt: az osztályegyüttműködést hirdető keresztény szervezkedés az osztályérdekeket állítja a felekezeti szűkkeblűség elé! Ezzel pedig veszélybe került keresztény jellege, s az osztályharcos mozgalomhoz igazodott.

Stegerwald, a kölni főtitkár elsősorban a szervezkedés és a sztrájk szabadságát vette védelmébe a klérussal szemben. „Egy sztrájk eredményes végigviteléhez meglehetősen nagy elszántság szükséges; ezt azonban bizonyára nem azáltal lehet elérni, ha a harcoló munkásokat felekezetiileg szétaprózzák. A hollandok a holland püspökök kinyilatkoztatására hivatkoznak, amely szerint a katolikus munkásoknak meg lenne tiltva, hogy interkonfesszionálisan szervezkedjenek. A véleményem: a püspökök ezt egyáltalán nem tilthatják meg! Ha a vállalkozók gazdasági célból egyesülhetnek anélkül, hogy az egyházi

¹⁵ A. Erdmann: id. mű, 125. old.

hatóságok beleavatkoznának, úgy mi is igénybe vesszük ezt a jogot a munkások számára, és mindaddig, amíg az egyházfejedelmek a vállalkozóknak nem tiltják meg, hogy a másként hívőkkel gazdasági célból egyesüljenek, addig egyetlen pápának és egyetlen püspöknek sincs joga a munkásoknak előírni, hogyan szervezzék meg magukat szakszervezetileg.”¹⁶ Stegerwald tehát az egységes, interkonfesszionális szakszervezeti mozgalom szükségességét hangsúlyozta, és kétségbe vonta az egyház autentikusságát ebben a kérdésben.

Az alakuló keresztény munkásmozgalomban — úgy véljük — a Giesberts–Stegerwald képviselte kölni irányzat tekinthető a relatíve előremutatónak, mert bár keresztény világnézeti alapról, szociáldemokrácia-ellenes éllel, de az egyháztól és a keresztény pártoktól is részben független, tényleges szakszervezeti, munkás-érdekvédelmi mozgalmat jelentett. Miután a kongresszus az interkonfesszionális szakszervezeti mozgalom álláspontjára helyezkedett, ezzel nemcsak a katolikus szakosztályokat (Sitz Berlin), hanem a holland katolikus és protestáns szakszervezeteket is kirekesztette. A vita elmérgesedése a német és holland küldöttek között, valamint a katolikus egyházat ért merész bírálatok nem kedveztek egy szorosabb nemzetközi szervezet alakításának. Az egyik jelenlévő, Franz Hemala osztrák küldött visszaemlékezése szerint a felekezeti kérdésben kiobbant vita és ellentétek miatt nem jött létre a keresztény szakszervezeti internacionálé az I. világháború előtt.¹⁷ A vita után Giesberts referátumának lényegét összegezve a konferencia határozati javaslatot fogadott el, amely „A világ összes keresztény munkásaihoz és munkásnőihez” szólt. A felhívás a keresztény szakszervezetekbe való belépésre szólította fel a vallásos dolgozókat.¹⁸

¹⁶ Uo. 126. old.

¹⁷ F. Hemala: id. mű, 125. old.

¹⁸ Közli Bericht. . . id. mű, 74–75. old.

„Munkáskollégák!

A különböző nemzetek keresztény szakszervezeteinek Zürichben egybegyűlt megbízottai felszólítanak benneteket, hogy azokba a szakszervezetekbe lépjétek be, és azokat támogassátok, amelyek a következő célokat tűzték maguk elé:

1. A munkások helyzetét javítani, bér, munkaidő, emberséges bánásmód, az egészség védelme és a testi épség biztosítása dolgában;

2. amely szervezetek ezen céljaikat a jelenlegi állami rend alapján akarják megvalósítani, és minden olyan eszköz és törekvés kizárásával, amely tagjaik vallási és politikai felfogását sérti;

3. amelyek ezen feladatok megoldására a munkaadóóra való békés hatást alkalmazzák elsősorban, és ha ez eredménytelen, akkor a munkamegtagadás mint szükséges és jogos harci eszköz alkalmazásától sem riadnak vissza, de ennél is figyelembe veszik az igazságosságot;

4. amelyek a munkásságnak az államban és a társadalomban, de különösen a munkaszerveződésekben való egyenjogúsításáért a leghatározottabban küzdenek, de a szociáldemokratikus osztályharc elvét elvetik;

5. amelyek a keresztény munkások és a különböző felekezetek és politikai pártok együttműködésével ezen célokat szolgálják.

Munkáskollégák!

A Zürichben folytatott mélyreható tanácskozások megerősítettek bennünket abban a meggyőződésben, hogy osztályunk szociális helyzetét valamennyi kultúrorságban ugyanazok a törvények határozzák meg, amelyek a technika által támogatott ipari fejlődésből, és ennek kapitalista gazdasági alapjából következnek. A társadalmi bajok leküzdésére, amelyek alatt a munkások szenvednek, sürgetően szükséges a szakszervezetekbe való összefogásunk, hogy ezek vezetni tudják az igazságos munkafeltételekért és a bérmunkásság szabad és önálló helyzetéért folytatott harcot.

A keresztény szakszervezetek nemzetközi kapcsolatainak szükségességéről és cél-szerűségéről, illetve a nemzetközi titkárság felállításáról Debruyne (Gent, Belgium) tartott referátumot. Az előadást követő rövid vita után Schiffer elnök a *Keresztény Szakszervezetek Nemzetközi Titkárságának* felállításáról szóló határozati javaslatot terjesztett a konferencia elé.¹⁹ A küldöttek mindkét javaslatot egyhangúlag elfogadták. A kongresszus úgy döntött, hogy az elfogadott határozatok 1909. január 1-én lépnek életbe.

A kiéleződő viták ellenére a zürichi konferencia nemcsak szociáldemokrácia-ellenességében volt egységes, hanem abban is, hogy elismerte a nemzetközi összefogás szükségességét, s így került sor 1908. augusztus 4-én az „*Allgemeiner Internationaler Sekretariat für die christlichen Gewerkschaften aller Länder*” megalakítására. Az általános nemzetközi titkárság élére a német szakszervezetek főtitkára, Adam Stegerwald került. A titkárság székhelye Köln lett, és a felmerülő költségeket 1909. január 1-ig a német szövetség vállalta. A titkársághoz nem csatlakoztak a holland katolikus szakszervezetek, mert az az interkonfesszionalizmus alapjára helyezkedett. A titkárság tagjai lettek: az interkonfesszionális alapot elfogadó holland keresztény nemzeti szakszervezeti szövetség, továbbá a német, a belga, a svájci az osztrák és olasz szakszervezeti szövetségek. Éppígy csatlakoztak egyes szövetségek Svédországból és Orosz–Lengyelországból is. A titkárság mellett egy ügyvezető *Nemzetközi Szakszervezeti Bizottságot* (eine leitende internationale Gewerkschaftskommission) is alakítottak, amely az elnökség funkcióját töltötte be. Ennek a bizottságnak az elnöke a német Johannes Giesberts lett. A bizottságba minden 100 000 tag után egy képviselőt delegálhattak a tagszervezetek. A szakszervezeti bizottságnak a német mellett egy-egy osztrák, olasz és holland tagja volt.

Ezért, keresztény munkások, létfontosságú felhívással fordulunk hozzátok: vessétek le kishitűségeteket, előítéleteiteket és közömbösségeket! Csatlakozzatok ezekhez a szakszervezetekhez, és legyetek a munkások igazságos ügyének áldozatkész és céltudatos harcosai. A szervezetekben van a mi erőnk és reményiségünk! Ezekben a célokban szolidáris valamennyi ország bérmunkása. Testvéri kezét nyújtunk véd- és dacszövetségre a jogainkért, Istenért, családját és a hazáért való harcban!”

¹⁹ Uo. 73. old. „A nemzetközi keresztény szakszervezeti konferencia elhatározta, hogy:

1. valamennyi keresztény szakszervezetnek ajánlja: a) jól működő, lehetőleg erősen központosított, ipari szakszervezetek létesítését keresztény (interkonfesszionális), pártpolitikailag semleges alapon; b) az egyes ipari (hivatási, szakmai) szövetségek összefogását (föderációját) egy országos központba egységes vezetéssel (szakszervezeti bizottság, szak szervezeti elnökség stb.)

2. a) Az országos központok nemzetközi kapcsolatainak központi hivatalaként a konferencia egy általános nemzetközi titkárságot alapít, valamennyi ország keresztény szakszervezetei számára; b) a nemzetközi titkársággal Adam Stegerwald urat (Köln) a Gesamtverband der Christlichen Gewerkschaften Deutschlands főtitkárát bízzák meg.

Az országos központok a nemzetközi titkárságnak minden egyes tag után 1/2 Pfennig évi járadékot fizetnek. A kasszáját csak hivatalos költségekre lehet igénybe venni.

3. A titkárság keretén belül egy nemzetközi szakszervezeti bizottságot alakítanak, amelybe valamennyi országos központ minden 100 000 tag után egy képviselőt küld. A bizottságnak legalább kétfévente egyszer össze kell ülni.

4. Az országos központok kötelezik magukat, hogy az egyes szervezetekről a titkárságnak a szükséges felvilágosításokat rendelkezésre bocsátják, mindenekelőtt az évenkénti statisztikát a taglétszámról, a fejlődésről és a tevékenységről.

5. Az egyes szakszervezeti szövetségek kötelezik magukat, hogy szaklapjaikat rendszeresen megküldik a titkárságnak.”

A keresztény szakszervezetek és a katolikus egyház

Az első világháborút megelőző évek nem voltak alkalmasak a nemzeti jellegüket kimondottan hangsúlyozó keresztény szakszervezetek nemzetközi kapcsolatainak kifejlődésére. A kölni Titkárság — Stegerwald erőfeszítései ellenére — nem tudott jelentős tevékenységet kifejteni. Az egyes nemzeti szervezetek — a német kivételével — még gyengék voltak ahhoz, hogy rendszeres nemzetközi kapcsolatokat hozhassanak létre. A kezdetlegesség és szervezeti gyengeség mellett az előrelépést több más ok is akadályozta: 1. a francia—német imperialista ellentétek; 2. a konfesszionális és interkonfesszionális irányzat harca, s ebben a pápa állásfoglalása; 3. a szociáldemokrata mozgalom harca a keresztény szakszervezetek ellen.

Ezen okok közül a 2. pont kíván bővebb magyarázatot. Az 1908-as zürichi keresztény szakszervezeti konferencián a katolikus püspököket ért éles bírálat heves reakciót váltott ki a porosz és a holland egyházi körökből. Utána még inkább elmérgesedett a két irányzat, az interkonfesszionális szakszervezetek és a katolikus munkásegyletek konfliktusa. Az egyház megvonta támogatását a keresztény szakszervezetektől, bár kategorikus tiltásra csak Hollandiában került sor. 1909. június végén a holland katolikus püspöki kar most már határozottan tiltó formában erősítette meg az 1906 folyamán már kifejezésre juttatott kívánságát, hogy a katolikus munkások csak kimondottan katolikus jellegű szervezetbe tömörülhetnek. Sőt, ezt most megtoldották a szakszervezeti forma elítélésével is: „A főtisztelendő püspökök komoly és kifejezett kívánsága — olvashatjuk a határozatban —, és az is marad, hogy a nekik alárendelt katolikusok katolikus szervezetekbe egyesüljenek, és maradjanak is egyesülve. Ezeknek — s ez magától értetődik — nem a katolikusok társulásának kell csak lenni, hanem ténylegesen katolikus egyesületeknek, amelyekben a katolikus principiumok teljes terjedelmükben érvényesülnek. Aminek pedig mindig a legközelebbinek kell lenni ezekben az egyesületekben, a legelső és legmagasabb cél, mind az egyesület, mind az egyes ember számára, az a vallás, az Isten szolgálata.”²⁰ Így azután Hollandiában végig megmaradt a felekezeti széttagoltság, s a szakszervezetek konfesszionális jellege. A katolikus szakszervezetek mellett a magukat keresztény nemzetinek nevező szakszervezetek tagjai kizárólag evangélikusokból álltak. A püspökök akarásával egyedül az Unitas nevű textilmunkás szakszervezet szállt szembe, amely interkonfesszionális alapon állt, és német mintára szerveződött. A püspöki kar 1912 áprilisában, külön az Unitasszal foglalkozva, megtiltotta a katolikusoknak, hogy ennek a szervezetnek a tagjai legyenek.²¹

Itáliában — az olasz katolicizmus sajátos helyzete miatt — másként alakult a helyzet. X. Pius a Romolo Murri és a Giuseppe Toniolo vezette kereszténydemokrácia elítélésével megakadályozta az ő eszmei-politikai befolyásuk alatt álló keresztény szakszervezeti mozgalom kibontakozását. Itt nem a felekezeti vita állt előtérben, hisz csak katolikusokról volt szó, hanem a szakszervezeti jelleg miatt tiltotta a pápa a szervezkedést. A textilmunkások mozgalma mellett a többi szakmában szervezkedésre csak 1918 után, a Non expedit hatályon kívül helyezésével került sor. Franciaországban bizonyos értelemben hasonló volt a helyzet. Itt a Sillonban testet öltő modernizmus és keresztény-

²⁰ A. Erdmann: i. m. 131. old.

²¹ Uo. 132–133. old.

demokrácia X. Pius által történt elítélése hasonlóképpen megakadályozta a modern keresztény szakszervezeti mozgalom kialakulását. A helyzetben lényeges változás csak 1918 után történt, amikor viszont gyors ütemben bontakozott ki a francia keresztény munkásmozgalom.

A szakszervezeti mozgalom felekezeti jellege a vallásilag homogén országokban (Ausztria, Olaszország, Franciország, Belgium) nem okozott különösebb problémákat. A felekezeti vegyes lakosságú országokban, elsősorban Németországban és Hollandiában, kezdettől fogva az egyik vitakérdés volt a konfesszionális és interkonfesszionális jelleg, amely mögött az egyesületi, illetve szakszervezeti koncepció különbözősége húzódott meg. A keresztény szakszervezeti mozgalom egyetemes sorsára is döntőnek bizonyult az a vita, amely Németországban folyt a századfordulótól egészen az I. világháború végéig.

Németországban a vallásos indíttatású szervezkedés a dolgozó rétegek között két fő irányra oszlott. Történetileg elsőként a konfesszionális (katolikus és protestáns) munkásegyletek alakultak meg, majd ezek kebelében jöttek létre a tagokat szakmánként tömörítő szakosztályok. Ennek az egyesületi konfesszionális mozgalomnak a központja Berlinben volt, innen kapta a „berlini irányzat” elnevezést. A másik irányzat tulajdonképpen a munkásegyletekből kinövő, de azoktól függetlenné váló keresztény, interkonfesszionális szakszervezeti mozgalom volt, amelyben katolikusok és protestánsok együtt foglaltak helyet. Ennek az irányzatnak a központja Kölnben volt, innen kapta a „kölni irányzat” elnevezést. A katolikus munkásegyleteket, illetve az ezeken belül dolgozó szakosztályokat a porosz katolikus püspöki kar támogatta. A modernebb keresztény szakszervezeti mozgalom fő támasza a Centrum Párt volt, de élvezte a délnémet és nyugatnémet püspökök többségének támogatását is, így elsősorban Fischer bíboros, kölni érsek volt a szervezkedés patrónusa. Mi volt tehát a vita lényege, mik voltak a lényeges különbségek a két irányzat között?

A keresztény szakszervezetek képviselték a modernebb szervezeti formát, amely átvette a szocialista munkásmozgalom egyes módszereit. A szakmai érdekvédelmi szervezet hatékonyabban tudott a szociáldemokratákkal szembeszállni. A keresztény szakszervezetek a nyugati német területeken, elsősorban a Ruhr-vidéken, a Rajna-vidéken és Westfáliában bontakoztak ki. Központjuk Köln mellett Mönchengladbach, Düsseldorf, Essen, Stuttgart és más nagy iparvárosok voltak. Földrajzilag tehát a fejlett bányá- és iparvidékeken, a felekezeti vegyes, de katolikus többségű területeken hódítottak tért. Ezeken a vidékeken az osztályellentétek részben a felekezeti megoszlást is tükrözték: a munkásság és kispolgárság katolikus, míg az államapparátus kiszolgálói, a burzsoázia, az uralkodó osztályok zöme protestáns, porosz származású. (Ugyanezért tudott a Centrum Párt is ezeken a területeken nagy befolyásra szert tenni.)

A keresztény szakszervezetek a keresztény világnézet alapján álló munkások számára lehetőséget adtak, hogy tényleges szakszervezeti munkát folytathassanak anélkül, hogy konfliktusba kerülnének vallásérkölcsi meggyőződésükkel. Az antiklerikális szociáldemokrata mozgalom mellett így tág terük nyílt a térhódításra. A tagok vallásérkölcsi nevelésével a szakszervezetek csak alárendelten foglalkoztak. Ezzel szemben határozott és konkrét szociálpolitikai programot vallottak, amelyet meg is akartak valósítani. A munkáltatókkal szemben hatékonyan igyekeztek képviselni a munkások érdekeit. A szabad szervezetekhez hasonlóan erősen centralizáltak voltak. Komoly anyagi segélyeket nyújtottak a tagoknak, szaklapokat adtak ki, tudatos és célratörő agitációt folytattak.

A szakszervezetek az egyháztól és a pártpolitikától függetlennek deklarálták magukat. Ez nem zárta ki azt, hogy két vezetőjük, A. Brust és J. Giesberts a Reichstagba centrumpartíi képviselőként is bekerüljenek. Összegezve megállapíthatjuk, hogy a keresztény szakszervezetek modern formában gazdasági-szociális célkitűzéseket akartak megvalósítani, az egyházi felsőbbség közvetlen ellenőrzését és gyámkodását elutasítva, de végsősoron mégis a valláserkölcsi alapon; a marxista forradalmi vagy a reformista, de ateista szociáldemokrácia elleni harc eszközei voltak.

Ezzel szemben a katolikus munkásegyletekből (Arbeitervereine) alakult szakosztályok (Fachabteilung) nem szakszervezetek, hanem társadalmi egyesületek voltak. Kimondottan felekezeti, katolikus vagy protestáns valláserkölcsi alapon álltak, tagjaik csak egy felekezet közül kerülhettek ki. Az egyesületek elsődleges célja a tagok valláserkölcsi nevelése volt, és ennek alárendelve került sor a szociális-karitatív érdekvédelmi tevékenységre. Nem tekinthetők önálló munkásszervezeteknek, mert élükön teljeshatalmú egyházi vezető állt, s a világi vezetés és tagság köteles magát alávetni az egyházi döntéseknek. A helyi egyesületek az egyházközösség, illetve a plébános, a területi átfogóbb szervezetek pedig a megyéspüspökök fennhatósága alatt álltak. Az egyesületek többsége a plébánia, az egyházközösség kebelében működött. A katolikus és a protestáns egyesületekben az egyes szakmákhoz tartozó tagok szakosztályai végezték a szociális érdekvédelmi munkát. Ezek a szakosztályok azonban az egyesületnek voltak alárendelve. A szakosztályok így nem lehettek alkalmasak arra, hogy tartósan behatoljanak a nagyipari munkásság tömegei közé.

A konfesszionális szervezetek fő érve a felekezetköziség ellen a vallás tisztaságának megőrzése s a profán dolgok előtérbe állításával szemben a túlvilági „magasabb” célok hangsúlyozása volt. A katolikus szakosztályok harcot indítottak a keresztény szakszervezetek ellen, amit a porosz katolikus klérus hatékonyan támogatott. Elsősorban a szakszervezetek vallásilag közös alapját bírálták; kifogásolták a politikai semlegességet, s elítélték az egyháztól való függetlenedési törekvéseiket. Szerintük a kölni irányzat letért az integer katolikus alapról, mert az interkonfesszionális nem más, mint engedmény a protestantizmusnak. A protestáns felekezetek sem lelkesedtek a közös szakszervezetekért, ők is inkább a külön felekezeti jellegű egyesületeket támogatták. Így azután a keresztény szervezetek tagjainak többsége katolikus volt, de kereszténynek nevezte magát. Nekik nem kellett tartaniuk a protestáns többségi törekvésektől, mint a poroszországi katolikusoknak. A protestáns többség között élő katolikus kisebbség számára nagyobb veszélyt jelentett volna a felekezetközi keveredés, az együttműködés, miután várhatóan a keresztény szervezetekben itt a katolikusok lettek volna kisebbségben, ami a déli és nyugati területeken kizárt volt. Ezért itt inkább a szeparatív szervezkedés mellett döntöttek. Nyugaton az interkonfesszionális mellett is gyakorlatilag megvalósult a katolikus hegemonia, ezért bátran támogathatták a protestánsokkal való együttműködést.

Végső soron a két irányzat ellentétei a szervezeti különbözőségeken túl a felekezeti eltérésekben, illetve a katolicizmuson belüli nézeteltérésekben gyökerezik. A vita mögött megtalálhatjuk az 1900-as években a modernizmus és integrizmus között kibontakozó konfliktust is. A kölni irányzat a modernista eszmei-politikai áramlatokkal, a kereszténydemokratákkal rokonszervezett, míg a berlini irányzat az integristák befolyása alatt állt. Végső soron a két irányzat közötti különbségek arra a közegre vezethetők vissza, amely-

ben létrejöttek és tevékenykedtek; a nyugatnémet és a porosz társadalmi-gazdasági fejlődés eltéréseire.

A vitákban a keresztény szakszervezeti vezetők igyekeztek racionálisan munkamegosztást elérni. Ezért javasolták, hogy a szakszervezetek hatáskörét vonják meg a gazdasági, szociális, szakmai érdekvédelemben, a konfesszionális munkásegysületekét pedig az általános szociálpolitikai és vallásérkölcsi, kulturális nevelő funkcióban. A munkamegosztásból következik, hogy az eltérő jellegű feladatok más-más szervezeti formákat igényelnek. Az együttműködés és összhang érdekében javasolták, hogy a szakszervezetek tagjai egyidejűleg lépjenek be az egyesületekbe is. A keresztény szakszervezetek és a munkásegysületek együttműködése azonban egyre nehezebbé vált, és az 1910-es évek legelején a korábbi vita már ádáz harccá fajult. A gyakorlati élet pedig a szakszervezeteket igazolta. A keresztény szakszervezetek óriási számbeli fölényben voltak az egyesületekhez képest. 1907-ben a 20 000 szakosztályi taggal szemben már 284 600 tagot számláltak!²²

A keresztény szakszervezetek és a katolikus munkásegysületek vitájában 1912 nyarán a Vatikán váratlanul megszólalt. A katolikus egyesületek püнкösi ünnepségének keretében Berlinben és Frankfurtban kongresszusokat tartottak, amelyeknek Mery del Val bíboros államtitkár üdvözlő táviratokat küldött. Ezt a tényt a katolikusok úgy állították be, mintha a keresztény szakszervezetek elleni megnyilatkozás lett volna. Ugyanakkor a berlini irányzatot pártfogoló Oppersdorff gróftól kihallgatáson fogadta X. Pius pápa. Végül is az autentikus megnyilatkozást 1912. június 6-án jelentette be Heiner prelátus. Eszerint a Szentszék ismeri a különbségeket a katolikus munkásegysületek és az interkonfesszionális szakszervezetek között, mindegyik felé egyenlő jóindulattal van, de „az interkonfesszionális szakszervezetek, noha praktice megengedtetnek és ezért mostanáig a Szentszéktől el nem ítéltettek – miután mint ilyenek a kat. alapelvektől és az Egyház tekintélyétől eltekintenek, mégis veszedelmesek lehetnek tagjaikra nézve”.²³ A kölni irányzat érthetően nagy nyugtalansággal fogadta ezt a berlinieket támogató nyilatkozatot. Pártfogójuk, Fischer kölni érsek fellépett a kölni irányzattal szembeni egyenlő elbánásért, és figyelmeztette az integritásukat, hogy a keresztény szakszervezetek meggyengítése és akadályozása a Centrum Párt megrendülését és a szociáldemokraták nagyobb előretörését eredményezné. Most tehát nyíltan ki kellett mondani, hogy a szakszervezetek sokat hangoztatott állítólagos „semlegessége” mögött a polgári-kispolgári jellegű katolikus politikai párt támogatása állt.

A Vatikánnal való szembefordulás veszélyét is magában hordó polémia megfélemezésére a pápa legfőbb tanítói tekintélyét vetette latba. X. Pius pápa 1912. szeptember 24-én kiadott „*Singulari quadam caritatae*” kezdetű enciklikájában ítélezett a vitában. Az ún. szakszervezeti enciklika gondolatmenete a következő: a pápa a német püspököktől mindkét irányzatot illetően részletes tájékoztatást kapott. X. Pius véget akart vetni a vitának, amely a „jó erőt” megosztja, és a vallás és a társadalmi rend ellenségeinek kedvez. Fellépett a katolikus hívek és a nem katolikus állampolgárok közötti béke érdekében, amely a társadalmi rend és az állam jólétének feltétele. A keresztény embernek nem szabad hogy ellenségeskedést és féltékenykedést szítson a polgári rendek között,

²² L. Paul Jostock: Deutschland. In: H. Scholl id. mű, 93–136. old. Ezt a fölényt részben ellensúlyozta, hogy a katolikus munkásegysületeknek a taglétszáma ugyanakkor kb. 400 000 fő volt.

²³ Egyházi Közlöny, 1912. június 14. A keresztény szakszervezetek és a Vatikán. 375. old.

hanem a békét és a kölcsönös szeretetet kell követelnie. „A szociális kérdés és a vele összekapcsolt problémák és vitakérdések a munka módjáról és tartalmáról, a bér fokáról, a munka önkényes beállításáról nem csupán gazdasági természetűek, és ennek következtében nem olyanok, hogy döntést lehetne hozni róluk az egyházi tekintély figyelembe vétele nélkül. Sőt ellenkezőleg, úgy igaz, hogy a szociális kérdés elsősorban vallási és erkölcsi ügy, és ebből következően olyan ügy, amelyről elsősorban az erkölcsi törvény szerint és a vallás szempontjai szerint kell döntést hozni.”²⁴ Ezzel a pápa már lényegében állást foglalt a katolikus, vallás-erkölcsi alapon álló egyesületek mellett, és elítélte a gazdasági-szakmai alapon álló szakszervezeteket. Ezután a pápa a katolikus munkásegységekről mondta ki a legfelsőbb tanítói hivatal véleményét. Az egyesületek célja is tagjaik földi javainak szolgálata. Ezeket „valamennyi közül a legalkalmasabbnak kell tekinteni arra, hogy tagjaik valódi és tartós érdekeit biztosítsák. Ezek azok az egyesületek, amelyek megalapításukkor a katolikus vallást legfőbb alapjukul fogadták el, és nyíltan és őszintén követik az Egyház vezető alapelveit”.²⁵ A katolikus-hitvalló egyesületeket a katolikus papok vezetik, s a megyéspüspökök fennhatósága alatt állnak. Ilyenek további alakítását és működését minden módon támogatni kell, és kedvezni kell nekik. A katolikus egyesületeket elsősorban a katolikus vidékeken kell létrehozni, de más ország-részekben is mindenütt, ahol ez lehetséges. A németországi katolikus egyesületek eddigi munkáját meleg méltatásban részesítette az enciklika, és további gyarapodásukban reménykedett. Egyben kifejezte azt is, hogy az ilyen egyesületekben levő katolikusoknak is jogában áll nem katolikusokkal együttműködni a munkások helyzetének javítására. Ennek legcélszerűbb formájaként a katolikus és nem katolikus egyesületek szövetségét, ún. kartellekben való összefogását tartotta.

Egyes német püspökök sürgetésére a pápa állást foglalt a keresztény szakszervezetekkel kapcsolatban is. A pápa eddig megengedte, hogy az egyes német egyházközségek területén a már megalakult keresztény szakszervezeteket a püspökök eltűrjék, mert „sokkal nagyobb számú munkást foglalnak magukba, mint a tisztán katolikus szervezetek, és mert nagy hátrányok származnának abból, ha ezt nem engedélyeznők. Tekintettel a katolikus élet különleges helyzetére Németországban, úgy véljük és hisszük, hogy ennek a kérésnek eleget kell tennünk, és kijelentjük, hogy ezek az egyesületek megtűrhetők, és a katolikusoknak meg lehet engedni, hogy a vegyes egyesületekben is részt vehessenek”. A különleges helyzetből adódó kényszerű megtűrés a már meglévő szakszervezetekre vonatkozik csak, és nem foglal állást ilyenek további alakítása tekintetében, a többi is csak addig van érvényben, amíg „ez a türelem megváltozott viszonyok következtében meg nem szűnik célszerűnek lenni”.²⁶ A keresztény szakszervezetek megtűrését a pápa két fontos feltételhez kötötte annak érdekében, hogy elkerüljék a veszélyeket, amelyek a vegyes szakszervezetből a katolicizmusra jelentkeznek. 1. „Elsősorban arról kell gondoskodni, hogy azok a katolikus munkások, akik tagjai az ilyen szervezeteknek, egyúttal hozzátartozzanak azokhoz a katolikus egyesületekhez is, amelyeket munkásegysületeknek hívnak.” A rendszabálynak az a célja, hogy a papság által irányított egyesületekben megfelelően oktassák a munkásokat azokra a köteleességekre, amelyek a katolikus hitelvekből

²⁴ Politikai és szociális enciklikák, id. mű, 263. old.

²⁵ Uo. 264. old.

²⁶ Uo. 266. old.

következnek, és ezeket a keresztény szakszervezetekben is képviselniük kell. 2. „Ezenkívül ezek a szakszervezetek, még ha más természetűek is, hogy katolikusok lehessenek csak a tagjaik között, kell hogy mindentől tartózkodjanak, ami elméletileg vagy gyakorlatilag az Egyház tanításaival és parancsolataival, vagy a törvényes szellemi fensőbbség tanításaival és parancsolataival nem vág egybe.”²⁷ A katolikus tan integritása felett nemcsak a püspököknek, hanem e szakszervezeteken belüli katolikusoknak is örködniük kötelesség. A pápai körlevél befejező részében a „Roma locuta, causa finita” elvének megfelelően, a pápa előírta, hogy a német püspökök kötelessége jelentést tenni a vita befejezéséről, mivel a pápa „kötelező utasítást adott a vita lezárására”. Végül a pápa a püspökök által eddig engedélyezett és most megrendszabályozott keresztény szakszervezetek további támadását és gyanúsítását megtiltotta. Ugyanakkor figyelmeztette a szakszervezeteket is, hogy ők sem vonhatják kétségbe a katolikus egyesületek létjogosultságát és elsődlegességét.

Az enciklika nagy visszhangot keltett. Interpretálását mindegyik irányzat igyekezett a saját javára fordítani. (Nyilvánvalóan nem az elvi helyeslés és elítélés, hanem a gyakorlati lehetőségek terén állt csak fenn kettősség.) A német püspöki kar fuldai konferenciája az enciklikát tudomásul vette és közzétette. A körlevél meglepedést váltott ki a katolikus munkásegységektől, bár a legfőbb célt, a keresztény szakszervezetek egyértelmű elítélését vagy betiltását nem érték el. Az enciklika értelmezése végett a keresztény szakszervezetek 1912. november 26-án Essenben rendkívüli kongresszust tartottak, amelyen részt vettek az interkonfesszionális irányzat francia, olasz, belga és holland képviselői is. A tanácskozáson a körlevelet Stegerwald ismertette. Hangsúlyozta, hogy a keresztény szakszervezetek kizárólag a gazdasági kérdések megoldására szorítkoznak. A vallási és erkölcsi kérdések az egyház és a konfesszionális egyesületek, a politika pedig a pártok hatáskörébe tartozik. Ezzel elutasította az enciklika alap gondolatát, miszerint a gazdasági és szociális kérdések elsősorban vallás-erkölcsi kérdések, és így ezekben is az egyház és a vallás-erkölcsi törvények az illetékesek. Az integrista törekvésekkel szembeállva kijelentette, hogy miután a pápa lehetségesnek nyilvánította a keresztény szakszervezeteket, ezek létjogosultságát nem lehet tovább kétségbe vonni. Így nem lát semmiféle okot arra, hogy a német keresztény szakszervezeti mozgalom eredeti irányát megváltoztassák.

A keresztény szakszervezetek a háborút megelőző években (1909–1914)

A zürichi konferencia után is a textilmunkás mozgalom képezte a keresztény szakszervezeti „élcsapatot”. A keresztény textilmunkás internacionálé V. kongresszusát 1910. március 28–31. között Milánóban tartotta. A nemzetközi szövetséghez hat országos központ tartozott, amelyeknek 522 helyi csoportjában 59 724 tag volt.²⁸ A kongresszusnak két figyelemre méltó mozzanatát emelhetjük ki. Az osztrákok javaslatára

²⁷Uo. 267. old.

²⁸Protokoll des V. internationalen Kongresses christlicher Textilarbeiterorganisationen. Veranstaltet am 28. 29. 30. und 31. März 1910 zu Mailand. Köln 1910..

határozatban ítélték el az ún. „sárga” szervezeteket mint a munkáltatók által a munkásság érdekei ellen intézett támadást. Egy másik határozat pedig a munkanélküliség esetére történő biztosítás bevezetését követelte. A keresztény szakszervezeti mozgalom tehát bizonyos mértékig valóban felkarolta tagjainak gazdasági-szociális érdekvédelmét. Ugyanakkor továbbra is a leghatározottabban fellépett a munkásság politikai követelései, elsősorban a szociáldemokrata pártok politikai befolyása ellen. A vita a szocialista szervezetekkel az általános politikai tömegsztrájk kérdésében élesedett ki.

Ezzel kapcsolatban az 1912. július 28–31. között Bécsben tartott VI. textilmunkás kongresszus foglalt állást. A kongresszus tárgyalásaiból főleg a 4. napirendi pont érdemel figyelmet. Először is pontosan körülírták a keresztény szakszervezetek céljait és feladatait: „1. a keresztény interkonfesszionális, pártpolitikától mentes szakszervezeti gondolat propagálása; 2. a gyakorlati szervező munka támogatása; 3. a kollektív munkaszerződések előmozdítása; 4. a nemzetközileg szervezett szocialista textilmunkásmozgalommal a keresztény textilmunkás szervezetek nemzetközi szövetségének a szembeállítása.”²⁹ A kongresszus a munkaadókhöz való viszony kérdésében úgy foglalt állást, hogy a bérmozgalmak békés megvívását támogatják, de ha végső esetben szükséges, alkalmazkazzanak a sztrájk fegyverét is. A szervezet nemzetközi titkársága létesített egy nemzetközi sztrájk-támogató kasszát. Ennek összege ekkor 22 000 frank volt. Az 1911-es évben ilyen célból 14 000 frank támogatást fizettek ki. A titkárság a munkásvédelemnek az egyes országokban történő megvalósítása céljából csatlakozott a munkásvédelem ügyét koordináló baseli munkaügyi hivatalhoz. A kongresszus elfogadott egy olyan határozatot is, amely állást foglal a keresztény textilmunkás szakszervezetek konfesszionális és pártpolitikai széttagolása ellen.

A keresztény textilmunkás kongresszus azonban radikálisnak tűnő hangvétele ellenére azt az elvi-politikai platformot is deklarálta, amely éppen ezek mögött a radikális szociális szövegek mögött meghúzódott. A tanácskozás „minden körülmények között állást foglal az olyan sztrájk ellen, amelynek politikai motívumok képezik az alapját. Szolidáris a belga keresztény szakszervezetekkel, s a keresztény alapon szervezett textilmunkások képviselői tiltakoznak a belga szociáldemokraták által meghirdetett általános sztrájk ellen. A kongresszus felszólítja Belgium szociáldemokrata munkásságát, hogy kövessék a keresztény munkásvezérek direktíváit, és hozzanak létre egységfrontot a radikális-forradalmi szociáldemokrata kezdeményezés ellen.”³⁰ A politikai tömegsztrájk fegyverének elutasítása mellett súlyosabb tény, hogy az internacionálé nyíltan a sztrájk-törésre szólította fel egyik szervezetének tagjait. Így ismét csak kitűnt, hogy a keresztény szakmai szervezkedés végcélja a szocialista, forradalmi munkásmozgalommal szembeni fellépés volt.

A kölni titkárság 1911. szeptember 18–19-re hívta össze először értekezletre a keresztény szakszervezetek nemzetközi bizottságát. A megbeszélés Kölnben zajlott le, és a német, az osztrák, a belga, a svájci, a holland és az olasz szakszervezetek képviselői vettek részt. Meglepetésnek számított, hogy az Észak-Franciaországban működő keresztény szak-szervezetek is küldtek egy képviselőt, hogy a titkársághoz való csatlakozásról tárgyaljon.

²⁹ Der Christliche Gewerkschafter, 1912. augusztus 9. Der VI. internationaler Kongress der christlichen Textilarbeiterorganisationen. 2. old.

³⁰ Uo. 3. old.

A nemzetközi titkárság jelentését Stegerwald terjesztette elő. A titkárság munkáját 1909. január 1-én kezdte meg. „A keresztény szakszervezeti internacionálénak egészen más előfeltételekkel kellett számolnia, mint a szocialistának, mivel nem vet alá mindent az osztályharc sablonjának, mint ez utóbbi. Sokkal inkább összenöve érzik magukat a keresztény munkások a többi népréteg etikai, kulturális és nemzeti érzéseivel, semmint hogy az ő egész mozgalmuk egyetlen helyről egységesen irányítható volna.”³¹ Stegerwald beszámolójában találóan jellemezte a keresztény szakszervezetek nemzetközi összefogásának jellegét és mértékét. Eszerint a keresztény szakszervezetek nemzetközi tevékenységének súlypontja az egyes nemzeti szövetségekben van; az egyes országokban levő viszonyokra a titkárság messzemenően tekintettel van. Ebből kiindulva a titkár végiglátogatta a csatlakozott országokat, hogy ott a helyszínen tanácskozzák meg a zürichi konferencia határozatainak a megvalósítását. Stegerwald ezekben az években bejárta Anglia, Hollandia, Belgium, Franciaország, Portugália, Itália, Svájc és Ausztria–Magyarország egyes keresztény szociális rendezvényeit, meglátogatta központjaikat. A kétéves munka zömét az tette ki, hogy a titkárság információkat gyűjtött a csatlakozott országokból. Az információkat nemcsak összegyűjtötték, hanem biztosították azoknak kicserélését is; tehát egyfajta információs-koordinációs központ szerepét töltötte be. A szervezet jellegét tekintve meg sem közelítette a II. Internacionálé szervezettségét, de funkciója nagyjából ugyanaz volt: a keresztény szakszervezetek „nemzetközi levelesládájának” szerepét töltötte be.

Az egyes országokban a szervezkedés centralizálása előrehaladt. A német szövetség után 1909-ben alakult a Zentralkommission der Christlichen Gewerkschaften Österreichs, a Rom. Kat. Vakbureau in Nederland, a Christelijk Nationaal Vakverbond in Nederland. Létrejött a Christlich-sozialer Gewerkschaftsbund der Schweiz és a Confédération Général des Syndicats Chrétiens de Belgique is. A kölni értekezlet különféle határozatokat hozott a mozgalom nemzetközi összehangolására és egyes országokon belüli további centralizálása érdekében. Határozatban kötelezték a tagszervezeteket, hogy pontosan vezessék a statisztikákat, s a titkárságnak negyedévenként rendszeresen küldjenek részletes jelentést a mozgalom állásáról. A tagszervezetek és a titkárság kapcsolatainak erősítését célozta az a határozat, miszerint a tagok kötelesek a titkárságot a fontosabb gyűlésekre, kongresszusokra meghívni. Végül kötelezték a csatlakozott tagszervezeteket, hogy hajtsák végre a mozgalom centralizálását: azaz, teremtsék meg egyrészt az egyes országok keresztény szakszervezeteinek országos szövetségét és központját, illetve ehhez csatlakozóan valamennyi szakmai szervezet országos központját. A titkárság a következő konferenciát 1914 őszére tervezte Bernbe. Ennek napirendjén az ifjúság szervezése, a munkások vándorlása is szerepelt volna. A titkárság megkezdte az erre vonatkozó adatok gyűjtését. Egyben tervbe vették a tapasztalatok kicserélését célzó nemzetközi konferenciáknak az összehívását is.

A keresztény szakszervezetek nemzetközi kapcsolatai azonban korántsem nevezhetők zavarmenteseknek. Nyilvánvaló volt, hogy a német és osztrák vezetők alig leplezett célja a saját hegemoniájuk érvényesítése és helyzeti előnyüknek a kiaknázása, végső soron a saját országuk nagyhatalmi törekvéseinek érdekében. Így érthető, hogy a szervezkedés kezdeti stádiumában lévő, de szintén nacionalista alapra helyezkedő francia keresztény

³¹ Uo. 1911. október 13. Internationale Gewerkschaftskonferenz. 1–2. old.

szakszervezetekkel nem alakultak ki a titkárságnak megfelelő kapcsolatai. Az 1911. őszi kölni tanácskozáson – immár a szinte elkerülhetetlennek látszó világháború előestéjén – nem is jött létre megegyezés az ott megjelent francia küldöttel.³²

A keresztény szakszervezetek nemzetközi tevékenységét a háborút megelőző években – mint ezt az osztrák keresztény szakszervezetek lapja nyíltan bevallotta – a szociáldemokrata munkásság elleni harc tette ki; ez volt az a közös nevező, amely a nacionalista, sőt nem egy esetben sovinizta szervezeteket összetartotta.³³ A mozgalom tényleges kibontakozását nemcsak a szervezett szocialista munkások ellenállása hátráltatta, hanem a keresztény szakszervezetek partikularizmusa is.

Ha megkíséreljük összegezni a titkársági jelentések alapján, hogy a háborút megelőző években milyen állapotban volt a nemzetközi keresztény munkásmozgalom, az adatok tükrében a következőket látjuk:³⁴ A kölni titkárság háború előtti, 1914 tavaszán

Ország	Taglétszám		
	1910	1912	1914
Németország	316 115	350 574	360 000
Ausztria	82 342	82 052	92 000
Belgium	49 478	75 000	84 000
Svájc	11 780	15 060	14 400
Olaszország	6 230	12 079	7 000
Hollandia	7 626	6 507	8 000
Oroszország (Lódz)	3 000	3 000	3 000
Összesen	476 571	544 272	568 400

kiadott utolsó jelentése nemcsak a szervezetek számszerű erejéről számolt be. A nemzetközi titkárság közvetítésével az egyes országok keresztény szakmai szervezetei többoldalú kölcsönös szerződéseket kötöttek egymással, a kölcsönös előnyök és juttatások biztosítására. Ilyen többoldalú szerződés létesült a textilmunkások, vasmunkások, famunkások, bőrmunkások, festők és mázolók, szabómunkások és végül az építőmunkások német, osztrák, svájci és belga szakszervezetei között.³⁵

A II. Internacionálé az internacionalizmust szegezte szembe a háborús törekvésekkel, s komoly határozatokat, látványos akciókat tudott maga mögött 1914 nyarán, mégis csődöt mondott: tagszervezeteinek többsége szociálszocialista álláspontra helyezkedett. A keresztény szakszervezetek vallásérkölcsei pacifista alapról elvileg nem helyeselték a vitás kérdések háborúval való eldöntését. Ugyanakkor nemzetinek vallották magukat, és nem

³² Christlichsoziale Arbeiter-Zeitung, 1911. szeptember 30. Internationale Gewerkschaftskonferenz. 5. old.

³³ Der Christliche Gewerkschafter, 1912. július 26. Die internationalen Verbindungen der christlich organisierten Arbeiterschaft. 2. old.

³⁴ Uo., és 1911. október 13. 1–2. old.; Uo., 1914. április 10. 2–3. old.

³⁵ Uo. 1914. április 10. Internationale Verbindungen der christlichen Gewerkschaftsbewegung. 2–3. old.

határolódtak el a saját országuk uralkodó osztályainak sovíniszta politikájától. Így nem is tarthatjuk meglepőnek, hogy a háború első heteiben, hónapjaiban a háborút támogató felhívásokkal fordultak tagjaikhoz. A „haza iránti kötelességteljesítésre” való figyelmeztetés mellett a legfontosabb feladatként a meglévő szervezetek megőrzésére szólították fel tagjaikat.³⁶ A háború, és elsősorban a német csapatok kegyetlenkedései Belgiumban, a belga munkások deportálása Németországba, szétzúzták a keresztény szakszervezeti „internacionálét”. A háború kiterjedésének időszakában a keresztény szakszervezetek nemzetközi kapcsolatai teljes egészében megszűntek.

Ено Гергель

Возникновение христианского профсоюзного движения и становление его международных отношений до первой мировой войны

(Резюме)

Энциклика „*Regum poavum . . .*” изданная папой Лео XIII в 1819 году, стимулировала трудящихся католической веры к образованию профессиональных организаций для защиты своих интересов. В стараназ Западной – и Центральной-Европы – в первую очередь в Германии, Голландии, Бельгии, затем и в Швейцарии, Австрии, Италии, Франции – в 1890-х годах возникли организации для защиты интересов рабочих в духе сотрудничества классов. Только в начале XX века стали массовыми эти организации. При поддержке социальных вопросов и христианского профсоюзного движения католическая церковь старалась уравновешивать силы атеистической социалдемократии в рядах еще верующих рабочих и при помощи „контрорганизации” сделать массовым влияние христианских консервативных политикондеологических направления.

Впервые в текстильной промышленности развернулось христианское профсоюзное движение, имеющее органические связи с христианско-социальными и христианско-демократическими идейно-политическими движениями. Междуна родный союз христианских рабочих-текстильщиков, при осуществлении руководства со стороны немецкой организации, образовался в 1901 году. Первая международная конференция христианских профсоюзных руководителей отдельных стран создалась в Июрихе в 1908 году, с целью осуществления международной координации движения и организации международного Секретариата. (Секретариат под руководством Адама Штегервальда стал действовать в городе Кельне с 1909 года.) Большинство лидеров немецких и голландских профсоюзов на совещании выступило за образование интерконфессиональных профсоюзов, а меньшинство было за конфессиональный характер. Псоелние более-менее имели поддержку Ватикана.

В Германии проходили самые острые дискуссии между христианскими профсоюзами и конфессиональными рабочими обществами. Хотя папа Пий X в духе интегризма симпатизировал сугубо католическим обществам и в 1912 году в своей энциклике „*Singulari quadam . . .*” призвал к их поддержке, но смотря на успехи христианских профсоюзов, он не решился на их открытое осуждение.

На основе своих масштабов и материальных способов в международном движении христианских профсоюзов до первой мировой войны гегемонию имели лидеры германских профсоюзов. (Среди „профессиональных интернационалов” отдельных профессий и впрдь имеют первинство текстильщики.) Германская гегемония не мало способствовала тому, что

³⁶ Уо. 1914. augusztus 14. Christliche Arbeiter! 1. old.

вопреки частому утверждению универсализма идейных основ христианства, не удалось отодвинуть на задний план шовинистские направления движения. Таким образом разногласия образующихся двух империалистических блока препятствовали тому, чтобы христианские профсоюзы стран Антанты (Франции и Бельгии) действительно участвовали в международном взаимодействии.

Jenő Gergely

**The formation of the Christian trade union movement and the development
of its international relations before the First World War**

(Summary)

In the 1891 encyclical letter of Pope Leo XIII (*Rerum novarum* . . .), the pope encouraged the Catholic workers to form Christian trade union organizations. The Christian unions for safeguarding the workers interests and reflecting the spirit of peace between the classes came about in Western and Central Europe – primarily in Germany, Holland, Belgium, then in Switzerland, Austria, Italy and France – in the 1890s, but became mass organizations only after the turn of the century. The Catholic Church wanted to counterbalance the spread of the atheist democracy among the believers by dealing with the social problems and supporting the Christian trade union movement, and to make the influence of the conservative, Christian trends in politics and ideology widespread among the masses by this.

The Christian trade union movement was closely connected to the Christian socialist and Christian democratic theoretical-political movements and emerged first among the textile workers. In 1901 an international organization of the Christian textile workers organizations was established, directed by the German member organization. The first international conference of the Christian trade union leaders of the various countries was organized in Zurich in 1908. The aim of the conference was to coordinate the movement internationally and form an international secretariat. (This latter began work in Köln in 1909, its leader was Adam Stegerwald.) The majority of the German and Dutch trade union leaders stood for the establishment of common organizations for the dominations, it was still the minority, i.e. those wanting to organize in domination frameworks, who won the support of the Pope.

The debate between the Christian trade unions and the workers organizations on denominational basis became the most acute in Germany. Although Pope Pius X supported the definitely Catholic associations, and his encyclical letter from 1912 (*Singulari quadam* . . .) invited all to support these, he could not openly condemn the Christian organizations seeing their success.

Quite up to the First World War it was the German trade union leaders who dominated the international movement owing to their mass support and financial means. (From among the „trade internationals” of the various trades the textile workers still dominated the scene.) The hegemony of the Germans greatly contributed to the fact that in spite of the much proclaimed universality of Christian ideology the chauvinist trends could not be suppressed within the movement. Thus the antagonism of the two imperialist blocs made the active cooperation of the Christian trade unions of the Entente countries (i.e. France, and Belgium) in the international activities impossible.